

נתן העזתי בספר חמדת ימים

(א) חמ"י חלק ג (דף כב ע"ב): "ואחד קדוש מדבר תיקן פיוט (ו) קדוש ומופלא, להיות כל איש שורר בביתו ליל התקדש החג". ועל אתר הובא הפיוט שאקרוסטיכון שם מחברו: "אני בנימין נתן בן אלישע חיים חזק".

(ב) ועוד שם (דף מו ע"א): "ואחד קדוש מדבר יסד פיוט קדוש ומופלא". ועל אתר הפיוט שאקרוסטיכון שם מחברו: "אני אברהם נתן בנימין בן אלישע חיים חזק".

(ג) ועוד שם (דף נג ע"ג): "ואחד קדוש מדבר יסד פיוט אחד כולל גודל קדושת היום בנגלה ובנסתר". ועל אתר הפיוט שאקרוסטיכון שם מחברו: "אני בנימין נתן בן אלישע חיים חזק אמן".

שמות מחבר הפיוטים הנ"ל הינם של נתן העזתי. שמותיו המפורסמים 'נתן בנימין' ידועים משו"ת דבר שמואל (סי' שעה), שם חתם כך כמה פעמים על הטפסים לפני בית הדין בויניציאה.

גם תוספת 'אברהם' (כנ"ל אות ב) מידי פעם לשמו ידועה. בספר 'ציצת נובל צבי' (ירושלים תשי"ד), העתיק ר"י ששפורטש (עמודים 7-12) אגרתו של נתן העזתי, אשר חתם בסופה: 'הצעיר אברהם נתן'. על זאת כתב ר"י ששפורטש שם (הערה נו): "הצעיר אברהם נתן, שינה שמו ולא מעשיו, דנתן שמו, ועכשיו אברהם עיקר, ולא בן אברהם הוי, ובמקום אחר הוא חותם נתן בנימין, והשמות המחולפים בכל פעם יורו על חילוף והשתנות מעשיו ועניניו, אשר אין להם קיום והעמדה".

גם על מצבת קבורתו של נתן העזתי רשום שמו המלא: 'אברהם נתן בנימין', כמובא בספר 'קורות היהודים בתורקיה וארצות הקדם' (ח"ד עמ' 443-444).

כמו כן שם אביו של נתן העזתי ידוע כ'אלישע' (כשם אבי בעל הפיוטים), כמופיע בספר צנ"צ הנ"ל (עמודים 34, 136, 137). ועוד היה ידוע גם כ'אלישע חיים', וכמו שנמצאו חתימותיו של נתן העזתי מימי חרפו בהם חתם "אני נתן בן אלישע חיים", כמובא בקובץ 'אסופות' ח"א עמ' פא-פב, יעו"ש.

* * *

זאת ועוד, בתוך הפיוט הנ"ל אות א (לליל פסח), מופיעה הפיסקה הבאה: "ברזא דיובלא, סליק ההוא ערזילא, ואתגבר בחילא, ואפיק לון לחירותא".

והנה יעויין בקובץ 'ספונות' (חלק יד, עמ' שיד) שם הובאו דבריו של השבתאי ר' אברהם רוויגו (מתוך כת"י) בזה"ל: "שהוא"ו עלה... ובכחו הגדול הוציאנו ממצרים, והוא ממש כמו שאמר מהר"ן בשיר של לילה ראשונה של פסח, שאמר, ברזא דיובלא, דהיינו בינ"ה, סליק ההוא ערזילא, דהיינו הוא"ו... זה נראה לי עיקר כיון שיש ראייה מדברי הר"ן".

'מוהר"ן' הוא כינויו הנפוץ של נתן העזתי בכתבי מעריציו, כמפורסם.

* * *

עוד יעויין בספונות הנ"ל (עמ' רצט) הנהגות נתן העזתי מתוך כתבי יד של תלמידיו. ושם כתובה ההנהגה הבאה:

"ענין אכילת בשר בחלב, שאסור לאכול בשר ואח"כ גבינה, אבל גבינה ואח"כ בשר מותר וגם מצוה. והענין הוא, דקיי"ל גבי משקה של איסור שנפל במשקה של היתר שראשון ראשון מתבטל, וגם בעניינו כשאוכל בתחילה החלב שהוא בחינת חסדים, אז אח"כ כשאוכל בשר שהוא בחינת גבורות אז מתבטל מעט מעט בחסדים ותתאה גבר. אבל כשאוכל בתחילה הבשר שהוא בחינת גבורה ואח"כ החלב וכו', אז הגבורה גוברת ולכן אסור. וגם בזה מובן מה שאמרנו שהוא מצוה, מפני שמתקן הדינים וממתקן".

והנה החמדת ימים העתיק דברי נתן העזתי הנ"ל (בשינוי ועיבוד כדרכו), וייחסם לעצמו, ואף הוסיף בדותא וסילוף ממה שכאילו ראה בכתב ידו של מהרח"ו עצמו, דברים שכיום ידוע לכל שאינם אמת.

וזה לשון החמ"י (ח"א דף נז ע"ג):

"וכן ראיתי כתוב במכתב הקדש מהרח"ו ז"ל עצמו, מורי זלה"ה לא היה אוכל גבינה ביום שהיה אוכל בו בשר, אפילו זה בתחלת היום וזה בסוף היום. וגורי האר"י הוסיפו על הדברים מוספין שלא כהלכתן, ואין לנו אלא דברי מהרח"ו... ואף לפי סודן של דברים עין המשכיל תשכילהו, דקיי"ל גבי משקה של איסור שנפל במשקה של היתר דתתאה גבר, ואם התחתון חם הוא אסור, ואם התחתון קר הוא מותר. מעתה קם דינא לאכול בתחילה חלב שהוא בחינת החסדים, ואחריו בשר בחינת הגבורות, תתאה גבר, ובחינת הגבורות מתמתקים בחסדים של מטה, והוא תיקון נפלא. אכן גבינה אחר בשר אסור, דתתאה גבר, ויגביר הגבורות על החסדים ח"ו". (ויעויין שם עוד שייחס הדברים לעצמו "כן נראה לפי מיעוט השגתי", וראה שם עוד).

ומעתה דבר ראשון, מה ש"העיד" בשם כתב ידו של מהרח"ו, ש"האר"י לא היה אוכל גבינה ביום שאכל בשר", ומשמע שבבשר אחר גבינה אין קפידא, כיום שכבר התפרסמו השמונה שערים מכתבי מהרח"ו התבררה האמת, שהרי כתב בשער המצות (פרשת משפטים) שהאר"י ביום שהיה אוכל גבינה לא אכל בשר עד הלילה, כידוע. וכבר נדרש לזה החיד"א בספרו שיורי ברכה ש"י (יו"ד סי' פט אות ו), ודחה דברי החמ"י הנ"ל מכח דברי הרח"ו האמיתיים, והוסיף אזהרה שאין לשמוע בעניני סודות וכד' לכתבים בלתי מוסמכים וכו'.

בנוסף לזה, גם מה שהוסיף עוד ל"תיקון הנפלא" שיש באכילת בשר אחר גבינה, כאמור התברר כי מקורו לא טהור בהנהגותיו של נתן העזתי וכנ"ל, וגם זה שלא כדברי החמ"י שייחס הענין לעצמו.

ואף הגר"ח פאלאג'י בספרו משא חיים (מנהגים מערכת ס אות קנז) כתב בהרחבה כיצד מנהגם הראשון היה לעשות תיקון הנ"ל ע"פ החמ"י, עד שמצאו לזה פירכא מדברי הרח"ו, ואז נתבטל המנהג שאינו הגון וכו', יעו"ש בהרחבה.

*** **

בקובץ 'תרביץ' (שנה טו [תש"ד] עמודים 161-180) הובאו 'תיקוני תשובה של נתן העזתי' מתוך כתבי יד.

והנה בתוך 'תפילת נדבה' שם (של נתן) מובא קטע התפלה הבא (עמ' 180):

"וזכנו שתהיה גאולה, שלא יהיה דאגה ותוגה בראותנו משיח בן יוסף אשר התחיל לנחמנו ולהרים דגלינו על הגויים נהרג לפנינו, שאז יקומו כל הגויים להכרית שמנו ולא יזכר שם ישראל עוד, זכור כי אין בנו מעשים טובים אשר בהם נשען להמלט מחבלי משיח".

והנה ניכר שהחמ"י שאב קטע זה מכתבי נתן, עיבדו והרחיבו קצת, והציגו בתפילה שבספרו (ח"א דף י ע"א):

"וגזע משרשיו יפרה משיח בן יוסף הצדיק, אשר הוא יהיה תחלה וראש לפדיון נפשנו ולנחמנו ולהרים דגלנו על כל הגויים. ובעבור קדושת שמך עשה ולא לנו, וחוס וחמול עלינו ואל תהי צרה ויגון בגאולתינו, שלא יהרג משיח בן יוסף ע"י ארמילוס הרשע, ושלא יקומו כל הגויים עלינו לאמר לכו ונכחידם מגוי ולא יזכר שם ישראל עוד, וזכור כי עפר אנחנו ואין בנו תורה ומעשים טובים אשר בהם נשען להמלט מחבלי משיח".

רמזי שבתאי צבי בהמדת ימים

הקדמה נחוצה. בספר ציצת נובל צבי (ירושלים תשי"ד) מתבאר, כי מאמיני ש"צ הרבו להשתמש ברמז 'שם שד"י', לפי שמילואו (שי"ן דל"ת יו"ד) עולה בגימטריא תתי"ד כמנין 'שבתי צבי'.

וזה לשון השבתאי רפאל סופינו באגרתו (ס' צנ"צ עמ' 73): "ובחלב הנשים שאינם יודעים לקרות באים בגימטריאות וצירופים, ואחת מהם אמרה כי שמי בקרבך, שם שדי במילואו כמו שבת"י צב"י".

ובאגרת ר' שמואל פרימו (שם עמ' 129): "כי מי יגיע התכלית ש"ן דל"ת יוד, הוא אדוננו, הוא גואלנו, הוא מושיענו כולם, החותם בהורמנא דמלכא משיחא" וכו'.

ועוד שם (עמ' 154) מתאונן ר"י ששפורטש בזה"ל: "ועוד כתב שהנביא הנאמן הרב נתן אשכנזי, אשר האיר עיני כל ישראל באמונה קדושה זו, כתב שאדוננו יר"ה שמו כשם רבו, שבתי צבי כמנין שדי במילואו שי"ן דל"ת יו"ד".

ושם (עמ' 187) באגרת החכם ר' יוסף הלוי (מהלוחמים בש"צ לצד ר"י ששפורטש): "איך השויתם כבוד עבד לכבוד קונו, ואל מי תדמיון אל וכו', וכל זה מורה על רוע לבבכם לבחור אלוקים חדשים, ולכן קראו שמו כשם רבו בשם שד"י" (ועוד כיו"ב בהמשך דבריו שם עמ' 189).

ובאגרת ר"י ששפורטש שם (עמ' 347): "ואתה ספרי מינין נושרין מחיקך, והנאה אותך דבר מינות שלהם, בקראם לאיש דלא קרינן ביה מקרב אחיך שם ה' ושם שד"י" (ועוד שם עמ' 350).

** ** *

עוד יש להזכיר מה שכתב היעב"ץ בתורת הקנאות (מהדור' לבוב עמ' 144), כי גם מילוי תיבת אר"ץ (אל"ף רי"ש צד"ק) עולה מנין תתי"ד. וכן מילוי תיבת צד"ק (צד"ק דל"ת קו"ף) עולה תתי"ד.

גם כתב שמילת 'שמי"ם' היא גימטריא של ראשי התיבות 'ש"צ'.

** ** *

הקדמה נוספת. עוד יסוד מוסד במשנתם של מאמיני ש"צ, שש"צ משיחם (שישב במאסר כידוע ואחר המיר דתו ורבים רדפוהו) היה מיוסר ומעונה, מסובל ביסורים, ומחורף ומגודף ע"י מתנגדיו, וכל זה לסבול בעד עונותיהם של ישראל, והיו דורשים עליו "והוא מחולל מפשעינו מדוכא מעונתינו", ו"אכן חליינו הוא נשא". כל אלו הדברים חוזרים ונשנים בספר צנ"צ (עמודים: 2, 9, 75, 159, 260, 291, 293, 298).

וזה לשון נתן העזתי (צנ"צ עמ' 159): "ובני דורו יעמדו עליו בחירופין וגידופין".

ולשון השבתאי קארדוזו (שם 291): "עתידים ישראל לומר שירה, ולא יאמרו אותה עד שיתחרף המשיח, שנאמר אשר חרפו עקבות משיחך... ושיהיו הרבה ישראל מחרפים ומגדפים בו".

** ** *

נחזור לחמ"י. והנה בספר 'דרך חכמה' לרי"ל פוחוביצ'ר (דף ס ע"ב) כתב וזה לשונו:

"ועוד בלולה בשמן כתית, הדא הוא דכתיב והוא מחולל מפשעינו מדוכא מעונותינו, עכ"ל (הזוה"ק), ופירושו הוא, שמשיח סובל עונות שלנו, ועל כן הוא מדוכא, וצריך האדם לסבול ולדכא ביסורין, ולמעט תענוגיו על עונותיו, ולהקל יסורי משיח, כמו שאמר בספר חסידים שחסיד אחד בסל יסורין מטעם זה".

והנה החמ"י אשר כידוע כל ספרו העתקות וליקוטים מספרים (ובפרט מספרי רי"ל פוחוביצ'ר כידוע), העתיק קטע הנ"ל לספרו, והוסיף מדיליה כמה מרמזי ש"צ שזכרנו בהקדמות הנ"ל.

וזה לשון החמ"י (ח"א דף ו ע"ד):

"ועוד בלולה בשמן כתית, הה"ד והוא מחולל מפשעינו מדוכא מעונותינו, פירוש כי רוח אפינו משיח ה' עונותינו הוא סבלם, והוא מחולל מפשעינו מדוכא מעונותינו מקול מחרף ומגדף, עד יצא כנוגה אור קדושתו, וראו כל אפסי ארץ את ישועת אלקינו, ארמון על משפטו במלכות שד"י. וצריך כל אדם לסבול ולדכא ביסורין, ולמעט תענוגיו על עונותיו, לקבל עליו יסורי משיח הקדוש, כמ"ש בספר חסידים על חסיד אחד שסל יסורין מטעם זה".

* * *

עוד בחמ"י (ח"א דף ט ע"א): "ונוסף גם הוא תפארת התיקון הזה בשמים ממעל, אשר בכח סגולת לימודי ה' בסוד הצדיק, מחזה שד"י תחזה... לעשות כוונתם למלאכת השמים, והיו למאורות ברכי"ע השמים, להאיר על הארץ, לקשט מידת הצדיק העליון... ובכן אז תצפה לרגלא דמשיחא יעלוז שד"י וכ"ל אשר בו... הוא משיח בן יוסף הצדיק..."

ובהמשך שם (דף ט ע"ג): "שתהא שעה זו שעת רחמים... תרוממנה קרנות צדיק ויכון בצד"ק כסאו, יעמד ח"י על האדמ"ה... ויהיו למאורות ברכי"ע השמי"ם, ואשר פגמנו והיינו מפרידי אלוף צדיק מצד"ק והצדיק אבד".

ובהמשך שם (דף ט סוף ע"ד): "ונשמחה ונראה מחזה שד"י מבריק ומבהיק עד להפליא... תאלמנה שפתי שקר הדוכרות על צדיק עתק בגאווה ובוז, ותקן עולם במלכות שד"י... וגזע משרשיו יפרה משיח בן יוסף הצדיק... אשר הוא יהיה תחלה וראש לפדיון נפשנו ולנחמנו ולהרים דגלנו על כל הגויים..." (וכבר ציינו לעיל עמ' 3 כי מקור קטע תפלה זה הוא בתפלת נתן העזתי [ללא הרמזים], וכאן החמ"י העתיקה לספרו והוסיף לשכללה ולשזור בה את רמזיהם הידועים).

* * *

עוד בחמ"י (ח"ג דף מו ע"ד), בענין תיקון ליל שביעי של פסח: "ועל כן עת רצון היא להגות בעת הזאת במילי דמשיח, אולי יחנן ה' על עמו צאן מרעיתו".

ובסיום הענין שם (דף מז ע"א): "ועל כן נקוה לך ה' אלקינו לראות מהרה בתפארת עוזך, להעביר גילולים מן הארץ, והאלילים כרות יכרתון לתקן עולם במלכות שד"י... וצא נא לישע עמך לישע את משיחך... וזכנו לראות פני משיחך הקדוש..."

(ובסיום הענין שם הוסיף עוד כמה לשונות, נראים מוזרים, בענין השפע הנשפע מן המשיח, והרמז הרומז הנ"ל בראש הענין ילמד על כוונותיו. וזה לשונו: "ואשרי אנוש יעשה זאת ללמוד בסדר הזה... להשפיע עליו מזיו שפעו של משיח הקדוש, כי כך היא המידה אל המקום אשר יהיה שמה קריאת ולימוד מילי דמלכא משיחא, אתוסף חילא וגבורתא ביה ושש ושמח ומשתלשל ויורד הארה מזיו כבודו עליהם... כאשר עיני חכמים וידועים מזכי הראות השיגו לראות גדולות ונפלאות ממנו").

* * * * * *

והנה עוד יש לדעת כי גם תיבות רא"ש חד"ש (עם הכולל) עולים מנין תתי"ד, וכמו שציין ג"כ היעב"ץ בתוה"ק הנ"ל.

ובאמת לפי זה מובן היטב מה שנמצא בדברי החמ"ל בענייני ראש חדש (חלק ב), יתר שאת ויתר עז ענייני המשיח וריבוי הרמזים הנ"ל, כי כאמור הכל עולה לכוונה אחת.

להלן מקצת דבריו שם, והמעייין בפנים ימצא עוד.

תחילה (דף ג ע"א): "ועל רוח אפינו משיח ה' יפטרנו בשפה יניעו ראש לאמר אלקים עזבו, ויתר דברי סרה... ועל חרפת ה' ועל משיחו".

ושם (דף ג ע"ד): "מכאן גדל פרע שכר הנשבר על לב ה' ועל משיחו... ולא אתפסק מעלמא עד דייתי מלכא משיחא לזמנא דאתי... כי אף בדורות אחרונים אלה אף כי נתחדשו ענינים רבים בעליונים למעלה כנודע לחכימי ליבא, מ"מ וחסטאתי נגדי תמיד כתיב, עד יצא כנגה צדקן של משיח אלהי יעקב בפרסום רב".

ושם (דף ו סוף ע"ג): "כ על כן צריך להיות כל איש צורך בביתו וחדרי משכיות לבבו על חטאתו... מידי ערב ראש חדש וראש חדש לילה ויום באהבה רבה צד"ק ילין בה.

ושם (דף ז ע"א): "...ובכן הם נקשרים בשכינה וצדיקים ירשו אר"ן... כמה דאת אמר ויתרון אר"ן בכל היא". ובהמשך (דף ז ריש ע"ג): "והיום הנבחר לזה הוא ראש חדש הכולל בו כל ימי החדש, כאשר ביארתי סוד העמוק הזה בסוד דרוש מלכא משיחא".

ושם (דף ח ע"א): "...תהא עתה עת רחמים ורצון... על כס"א דוד ועל ממלכת"ו... כי עד צד"ק ישוב משפט... הצדי"ק בקרבה לסמוך גאולה לתפלה... צדיקים ירשו אר"ץ וישכנו לע"ד עליה... נוראות בצד"ק תענינו אלהי ישענו... ומקום הצד"ק שמה הרש"ע... ואר"ץ הריסותך תבנה ותכונן... ונקרב בע"ל הבית אל האלקים".

(א"ה, יתכן להבין גם רמז 'לע"ד' הנ"ל שגימטריא שלו עם הכולל הוא צב"י עם האותיות. וכן רמז 'בע"ל' הנ"ל הוא בגימטריא צב"י).

ושם (דף ח סוף ע"ג): "אשר **חרפו עקבות משיחך** לאמר אלקים עזבו אין ישועתה לו, ורבות כאלה פיהם דיבר שוא ותפל, וגם ערב רב עלה אתם... וירום הודו ותנשא מלכותו... ושפט **בצדק**" דלים... והיה **צדק** אזור מתניו והאמונה אזור חלציו".

(א"ה, בקטע זה ראינו גם תלונת החמ"י על ה"ערב רב" המבזים ומחרפים למשיח. כאן המקום להוסיף כי גם זה יסוד מוסד במשנת מאמיני ש"צ, לכנות מתנגדיו "ערב רב". ראה צנ"צ (עמ' 137) חכם אחד הלועג על נתן: "שאם אני מאותם המהרהרים אחר משיחו... ואדרבה אמר שהם מערב רב". ושם (עמ' 138) נאמר: "אם יתקונו המעורבים יתקנו גם המעורבים".

(153) אגרת שבתאי אחד: "וכל הכופר בזה כאילו כופר בתורת מרע"ה ובתחיית המתים והוא מן הערב רב". ושם (עמ' 155) תלונת ר"י ששפורטש: "והכל כדי לומר לבסוף שראשי הדור וחכמיה הם מערב רב". ושם (עמ' 159) דברי נתן העזתי: "ובני דורו יעמדו עליו בחירופין וגידופין והנם ערב רב". ושם (עמ' 183) תלונת ר"י ששפורטש לשבתאי אחד: "עברת על דבר ה' בזה כמגדף ועל קראך לחכמים ורישי דרא ערב רב". ועוד שם (עמ' 191) תלונת ר"י ששפורטש: "אמור נא האויל אם אותם שלא האמינו הם מערב רב ולילית, ומלאך לבך לקרוא בשם ערב רב לאבירים בעם". ובדברי נתן שם (עמ' 260): "ואין ספק כי כל המתריס כנגד נשמתו מערב רב".

ועוד בחמ"י שם (דף יג ע"ב): "קום מלכא משיחא וראה עדת ה' כצאן אשר אין להם רועה... עד מתי ה' זנחת ותמאס, התעברת עם משיחך, נארת ברית עבדך, חללת לארץ נזרו, פרצת כל גדרותיו, שמת מבצרי מחיתה, שסוהו כל עוברי דרך, היה חרפה לשכניו, הרימות ימין צריו, השמחת כל אויביו... אנא ה' זכרה לחסדי דוד עבדך ואל תשב פני משיחך... להגלות בפרסום רב לישראל קדושיך... לתקן עולם במלכות שדי... מלך ביופיו תחזינה עינינו מוכתר בכתרי כתרם, והיה צד"ק אזור מתניו... ואני נהגתי להתפלל תפלת הנ"ל על הגלות על קברי הצדיקים בירושלים, עם כל החברים יצ"ו, כל ערב ראש חדש אחר גמר סדר הלימוד, וכל יקר ראתה עינינו המבשרות צבא רב".

ולהלן בחמ"י (דף טז ע"ג ודף יז ע"ג) מובא לכוין בראש חדש שם שד"י במילואו, עם הפסוקים שהם ר"ת שם שדי במילואו. ובסיום הענין שם (דף יז ע"ד): "וצריך להיות כל איש מתעורר בכונתו לעתור ולרצות נוסח אלקינו זה קוינו לו בגילה וברעדה, להתנפל לפני ה', יעלה וירומם עטרת רוח אפינו משיח ה' אשר הוא נלכד בשחיתותנו, והן עתה ביום החדש בצל שד"י נתלונן, ירום הודו ותנשא מלכותו לתקן עולם במלכות שד"י".

ושוב שם (דף יח ע"א): "וחדש עלינו את החדש הזה לטובה ולברכה ולגאולה קרובה, ונזכה ונחיה ותחזינה עינינו בשובך לציון ברחמים, מלך ביופיו תחזינה עינינו לתקן עולם במלכות שד"י".